

GONDOLATOK A SZELLEM HÁROM SZÍNEVÁLTOZÁSÁRÓL

1. **K**itűnő ismerőm és főiskolai tanítványom, Jászay László (2000), az ELTE professzora egyik rólam szóló kedves megemlékezésében arról írt, hogy nyelvészeti tanulmányaim során szívesen lapozgatom a filozófusok műveit, és ha szükség van rá, munkáimban is felhasználom azokat. Műveikben olyan gondolatokat és eszméket találtam, amelyek mindig ösztönzőleg hatottak egész életpályámra.

1.1. Az ember életében csak kevés olyan gondolatot vagy eszmét talál, amelytől sohasem válik meg. Az ilyen gondolatokat meditációs objektumoknak nevezik, amelyek az emberben állandóan vissza-visszatérnek, de ugyanakkor mindig sajátos módon egyformán ugyanazok maradnak. Ilyen, például Nietzsche (1908) a tanítása a szellem három színeváltozásáról.

1.2. Minden filozófia posztulátuma, hogy az emberi értelem spekulatív, s arra való, hogy megismerje a dolgokat. Camus (1997) a *Caligulában* ezt úgy fogalmazza meg, hogy a világ abszurd, értelmetlen; értelmessé az ember a megismeréssel teszi. Értelmet a világnak csak az tud adni, aki előbb önmagát tette értelmessé, mert – Tolsztoj (1967) szerint – mindenféle életnek ez a dolga: önönmagának átszellemesítése. Én is vallom, hogy az ember olyasmí, aminek fölébe kell kerülni. Nem mások, hanem önmaga fölébe. Azt, hogyan nőhet az ember önmaga fölé, hogyan megy végbe a szellem metamorfózisa, Friedrich Nietzsche (1908) a „*Három változásról*” című részben három metaforával fejezi ki: a teve, az oroszlán és a gyermek metaforákkal, vagyis hogyan lesz a szellemből teve, a tevéből oroszlán és végül az oroszlánból gyermek.

2. **A**tevévé vált szellem (intellektus), akárcsak a teve először letérdel és hátára veszi az ismeretek terhét, majd bevonul a saját sivatagába. Nem más ez, mint a tudomány iránti alázat: mérhetetlen ismeretre van szüksége a szellemnek, hogy önmagává válhasson.

2.1. Ez még kevés. Az ismeretszerzés tanultság (erudíció) nélkül sohasem válik műveltséggé. De ez már a szellem (intellektus) második átváltozása során jön létre, amikor a tevéből oroszlán lesz, amely már képes felülkerekedni, úrrá lenni az ismeretein, más szóval, már bánni tud az ismereteivel, vagyis alkalmazni tudja azokat: a szellem a műveltség által személyiséggé válik. A személyiség nem adott; nincsenek született személyiségek. A személyiségre – Henri Bergson (1971) szerint – a fejlődés, a lendület („élan vital”) jellemző, és abban a pillanatban, amikor ez a fejlődés, lendület

alábbhagy, vagy legalábbis stagnálni kezd, beáll a személyiség elközepszerűsödésének, elszürkülésének (avagy elidegenedésének) az ideje; megszűnik hatótényező lenni, mert lendületbe hozni csak az tud, aki maga is lendületben van. Alkotni is csak az képes, aki előbb autonóm személyiséggé vált. Az amorf, megformálatlan ember, a széteső személyiség a társadalom legnagyobb kórokozója.

2.2. A személyiséget a változás jellemzi, amely csak akkor pozitív, ha növekedő jellege van, ha emelkedő irányú, vagyis eredményes. A változásnak, az átalakulásnak egy magasabb fokát jelenti az, amikor a teve oroszlánná változik, amely már, ismétlem, bánni is tud az ismereteivel. Ez a fok az intelligencia foka, amely két részre oszlik: az elméleti és a gyakorlati intelligenciára. Az első az alkalmazást jelenti, az ismeretek alkalmazását, a második az alkalmazkodást (a viselkedéskultúrát).

3. **M**indez még mindig kevés: az alkotás, a teremtés játékához szent igenlésre van szükség, ehhez pedig az oroszlánnak gyermekké kell válnia, mert „ártatlanság a gyermek és felejtés, újrakezdés, játék, magából kigördülő kerék, első mozdulat” (Nietzsche 1908).

3.1. Láthatjuk, hogy a szellem harmadik változó összetevője a gyermek, a perpetuum mobile, a személyiség változásának elindí-

tója. Ő az, aki az újjászületés és az újrakezdés lehetőségét magában hordozva, újra és újra lelkesedni tud. Goethe az „*Üdvözült vágy*” című versében a „Halj meg és szüless újjá!” aforisztikus felszólítással fordul a mindig lelkesedni tudó szellemhez:

„Und solang du das nicht hast,
dieses: *Stirb und werde!*
bist du nur ein trüber Gast
auf der dunklen Erde”.

(J.W. Goethe: Selige Sehnsucht)

3.2. A tudományos munkában a játékoságnak – Kiefer Ferenc akadémikus szerint is – fontos szerepe van, ugyanis személyiségzavarra gyanakodhatunk azoknál, akik túlságosan komolyan veszik azt, amit csinálnak. „A tudományos munkában a legjobb, legegyszerűbb (legegyszerűbb) megoldás keresése része a logikai játéknak” (Kiefer 1991).

4. **V**égezetül hangsúlyozni kívánom, hogy az ember célja a teljességre, a teljes életre törekvés, ami nem más, mint a fejlődése által kiteljesülő lényeg. Kitejeljesíteni saját lényegünket annyi, mint megvalósítani szellemi önmagunkat, ami feltételezi a változást, egyfajta átalakulást, vagyis önmagunk átszellemesítését.

Krékits József

NÉZŐPONT

Fotó: Gaál Györgyi